

Апышова Б.Т.

ПУБЛИЦИСТИКАДА КООМДУК - САЯСИЙ ЛЕКСИКАНЫН КОЛДОНУЛУШУ

Апышова Б.Т.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ

В.Т. Апышова

USAGE OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY IN JOURNALISM

УДК: 890:45/3

Бул макалада публицистикада коомдук-саясий лексиканын колдонулушу жана алардын айрымдарынын жасалуу жолдору берилди.

Негизги сөздөр: чыгарма, лексика, колдонуу, билим, саясат, коомдук.

В этой статье даны применения и пути образования общественно-политической лексики в публицистике.

Ключевые слова: публицистика, лексика, применение, образование, политика, общественный.

In this article is given the way of using lexics in publicism of political society.

Key words: journalism, vocabulary, usage, education, politics, social.

Коомдук-саясий лексика чет жана тектеш өлкөлөрдүн окумуштуулары арасында кеңири изилдөөгө алынган. Анткени, бул катмар коомдогу өзгөрүүлөрдү алгачкылардан болуп өзүнө сиңирип алган тилдик тармак болуп саналат.

Коомдук-саясий лексиканы бүгүнкү күнгө чейин көптөгөн окумуштуулар түрдүү аспектиде изилдеп келишкен. Алсак, Г.Д.Маханова [6:26] саясий эвфемизмдердин деталдуу анализин жүргүзсө, окумуштуу В. Маслованын саясий лингвистика боюнча берген багыттарынын бири болгон номинативдүү ыкманын негизинде саясий лексиканы изилдеген. Бул окумуштуулардын катарына А. Исабекова, К. Кыдыршаева, Ж. Сагындыкова, М. Алеева, О. Карева ж. б. кошууга болот.

Публицистиканын негизги өзөгүн коомдук-саясий түшүнүктөр түзүп, ал тилдин башка катмарларынан өзүнүн жөнөкөйлүгү менен өзгөчөлөнөт. Анткени гезиттердин объектиси жалпы эл болуп саналат. Г.Я.Солганиктин пикири боюнча, коомдук-саясий лексиканы публицистикалык деңгээлге жеткирген өзгөчөлүгү – анын социалдык-баалоочу мүнөзгө ээ болушунда [Солганик, 1981]. Мисалы, кыргыз тилиндеги *бей тараптык, демилгесиздик, жумушсуздук* деген сөздөр баа берүүчү мүнөзгө ээ болгондуктан, гезиттерде кеңири колдонулат.

Буллардын бардыгы семантикалык жактан идеологиялык түшүнүктөрдүн терс жана оң элементтерин көрсөтүп турат.

Бул боюнча Гүлсанам Абдуллаева: “Саясий лексиканын негизги функциясы – анын таасир берүүчү мүнөзгө ээ болушу. Дал ушул өзгөчөлүгүнө байланыштуу бул лексикалык катмар публицистикалык стилдин негизин түзөт [Г. Абдуллаева 2015]” – деген

пикирин айтса, окумуштуу А. Сапарбаев өзүнүн эмгегинде: «Публицистикада сөздөрдүн стилистикалык чабыты, алкагы (диапазону) өтө кеңири. Мисалы, публицистикалык стилде төмөнкүдөй сөздөр жана сөз айкаштары активдүү колдонулат: прогрессивдүү, автономия, экспансия, оппозиция, бир туугандык, достук, гумандуулук, тилектештик, демократия, визит, дыйкан, эмгекчи, жумушчу, каармандык, жарыялоо, билдирүү, катышуу, бойкот жасоо, аппарат, кайтуу (отбыть), эл аралык, коалиция ж. б. [4:32]» – деп, белгилеп өткөн. Чындыгында, окумуштуу келтирген мисалдардын басымдуу бөлүгү коомдук-саясий лексиканын бирдиктерин түзөт. Алсак, прогрессивдүү, автономия, экспансия, оппозиция, коалиция сөздөрү чет тилдеринен өздөштүрүлүп, жалпы эл тарабынан түшүнүлгөн, бирок, ошол эле учурда терминдик өзгөчөлүгүн сактаган сөздөр. Автономия – (гр. *avtonomia* – көз каранды эместик), оппозиция (лат. *oppositio* – карама-каршы коюу), бойкот – (англ. *boycot*, англиялык башкаруучу Ч. К. Бойкоттун атынан улам аталган).

Бүгүнкү күндө саясий дискурс массалык маалымат каражаттарындагы саясий темадагы материалдарды камтыганын Б.А.Ахатова да белгилеп өткөн [Ахатова, 2007]. Анын ою боюнча, ММК массалык аудиторияга саясий маалыматты жеткирүүчү канал болуп саналат. Демек, жогорудагы көз караштарды эске алсак, публицистикада коомдук-саясий лексика гезиттерде, үгүт-насыяттык үндөөлөрдө, билдирүүлөрдө, басылмаларда кеңири колдонулат.

Мисалы, «Саясий упай топтоо үчүн карапайым калктын маселесин чечип берип, берилген мөөнөттө ишенимин акташыбыз керек. Андыктан, бир жыл калганда, же жарым жыл калганда, же шайлоонун алдында эмес, мөөнөт бапталгандан тартып ишке киришиши керек. Эгер парламенттик шайлоодо өтпөй калган партия болсо дагы иш жүзүндө өзүлөрүн көрсөтө алса, шайлоо алдында рекламалоонун кереги жок деп ойлойм» [«Де-факто гезити 4-июль, 2014»]. Мында, парламенттик – чет тилден кабыл алынуу менен **-лык** мүчөсүнүн жардамында жасалып, коомдук-саясий терминге айланган. Бул сыяктуу морфологиялык ыкманын негизинде пайда болгон коомдук-саясий сөздөргө демилгечи, шайлоочу, талапкер, улутчул, президенттик, депутаттык ж.б. кийирүүгө болот. Ал эми парламенттик башкаруу, парламенттик шайлоо, парламенттик жыйын, парламенттик республика термини саясий лексиканын ажырагыс

бир бөлүгүн түзөт. *Парламент* сөзүнүн расмий чөйрөдө, *эл өкүлү* оозеки кеп же маалыматтык билдирүү басылмаларында колдонулушу мүнөздүү.

Ал эми *парламенттик шайлоо, упай топтоо*, атоочтор менен этиштердин айкашынан турган татаал сөздөрдүн катарын түзөрүн белгилесек, ушундай эле мүнөздөгү лексикалык бирдиктер төмөнкү мисалдан да кездешет.

Акыркы алмашууда жеке менин бул жакка лидер болуп келишиме Өмүрбек Токтогуловичтин эч кандай тиешеси жок деп ойлойм. Бул – жалпы фракциядагы депутаттардын чечими. Тактап айтканда, эч кандай кадр тандоо же жакпай калуу эмес, саясий кадимки көрүнүш деп эсептейм. Анткени саясатта түбөлүктүү эч нерсе жок болгондуктан бул алмашуулар мыйзам ченемдүү кадимки көрүнүш. Ошону үчүн «Республика» фракциясынын катарынан чыгып кеткен депутаттардын себеби, саясий көз карашка, позицияга, ар кандай кырдаалга жараша болот. 2. Ар бир жылда бирден лидер алмашуунун саясаты катары фракциянын ички сүйлөшүүсү бар, бул – ротация кылып туруу [«Де-факто», 4-июль, 2014-ж].

Көрүнүп тургандай бул мисалдагы лидер алмашуу, мыйзам ченемдүү, кадр тандоо, ротация кылып туруу атоочтор менен этиштердин айкашынан турган татаал сөздөрдүн катарын толуктап турат. Ал эми *фракция* (fractio – бөлүнүү, жиктелүү/ – саясий партиянын обочолонгон бөлүгү), *лидер* (англ. leader – алып жүрүүчү, жетектөөчү/ – кандайдыр бир коомчулуктун жалпы максатын ишке ашыруу үчүн башкаларга бир адамдын таасир берүүсү), *ротация* (лат. rotatio «тегерете / айлануучу/ кыймыл») – кезектешүү, алмашуу; кандайдыр бир кызматты кезектешип ээлөө, курамды жаңыртуу) сөздөрү кыргыз тилиндеги саясий терминдердин катарын толуктайт.

Депутаттардын чечими, фракциянын ички сүйлөшүүсү, лидер алмашуунун саясаты коомдук-саясий лексикасын таандык байланыш жолу менен уюшулган татаал сөздөр деп белгилөөгө болот. Мындай байланыш аркылуу түзүлгөн терминдик татаал сөздөр кыргыз тилинин саясий лексикасында кеңири орунду ээлейт. Мисалы, *эмгек миграциясы, бийлик бутактары, эл ынтымагы, эмгек биржасы* ж.б. у.с.

Жыйынтыктап айтканда, азыркы учурда көптөгөн тилдердин, алардын арасында кыргыз тилинин коомдук-саясий лексикасынын изилдениши чоң кызыгууну туудурат. Ошондуктан бул катмарды бүгүнкү күндө басылмалардын жана жаңы лексикографиялык булактардын негизинде изилдөө ролу күндөн-күнгө артууда.

Адабияттар:

1. Абдувалиева Р., Абдыраманова Ч., Акунов А., Байболов К., Бактыбаева Э. ж.б. Саясат таануу энциклопедиялык окуу куралы – Б.: 2004.
2. Ахунов А., Ожукеева Т., Байболов К. Политология: Кыскача сөздүк. Б.: 1996.
3. Ахатова Б.А. Политический дискурс: формы выражения языкового сознания. [Текст]: автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Б.А. Ахатова. – Алматы, 2007. – 40 с.
4. Сапарбаев А. Кыргыз тилинин лексикологиясы жана фразеологиясы Жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринин студенттери окуу китеби. – Б.: 1997.
5. Солганик Г.Я., Лексика газеты (функциональный аспект) [Текст]: учеб. пособие для студентов вузов / Г.Я. Солганик.– М.: Высш. шк., 1981.– 112 с.
6. Маханова, Г.Д. Функционально-семантические особенности английских политических эвфемизмов [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.22 / Г.Д.Маханова.– Алматы, 2007.– 26 с.
7. «Де-факто» гезити. 4-июль, 2014-ж. 6-б.

Рецензент: доктор философских наук **Үтүров К.**